

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

MUUTUV ÜLIKOO LIRAAMATUKOGU

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

80. aastapäeva teaduskonverents

11. novembril 1999

Ettekannete teesid

TTÜ Raamatukogu 80

Tallinn
1999

RAAMATUKOGU UUE AASTATUHANDE LÄVEL: VÄLJAKUTSED JA KOHUSTUSED

Rein Küttner
Tallinna Tehnikaülikool

Ühiskonna siirdumine postindustriaalsesse infoühiskonda esitab raamatukogudele uued väljakutsed, nõuab uut töökeskkonda, uut tüüpi suhteid info tarbijate ja pakkujate/vahendajate vahel. Klientidele tuleb luua võimalused globaalseks kommunikatsiooniks töö- või õppekohas ja kodus.

Arengu eesmärgiks peaks olema nn hübriidraamatukogu, mis lisaks tänastele funktsioonidele võtab enda kanda üha enam globaalse infovahendaja ülesandeid (virtuaalraamatukogu).

Üleminekul teadmistekesksele infoühiskonnale tuleb luua tingimused erinevuste vähendamiseks “inforikaste” ja “infovaeste” riikide, indiviidide ja nende gruppide (sh ka ülikoolide) vahel, kaotada olukord, kus informatsioonile parema juurdepääsu omamise tõttu on teatud gruppidele loodud paremad võimalused arenguks jms.

Arutada tuleks küsimusi, nagu:

- Millised on tuleviku hübriidraamatukogu missioon ja funktsioonid ning töötajate kvalifikatsioon?
- Millisel määral säilib eesti keel teaduslik-tehnilise informatsiooni vahendajana? Kuidas kindlustada kohapeal (ülikoolis) loodud teadmiste kättesaadavus globaalselt?
- Kuidas muuta õppimise ja õpetamise ning teadus- ja arendustegevuse sisu, suurendada indiviidide loovust kasvavas infotulvas, kergendada juurdepääsu inforessurssidele, suurendada ülikooli ja ühiskonna liikmete aktiivsust uute võimaluste kasutamisel?

Uued tehnoloogiad raamatukogudes seavad nii infotarbijate kui ka teenindajate professionaalsetele oskustele oluliselt suuremaid nõudeid. Põhiprobleemideks jäävad sealjuures õppimiseks olulise info filtreerimine, selle kvaliteedi hindamine ja valik. Kuidas suunata õppijaid globaalses infotulvas? Tulevikuraamatukogu töötaja peab lisaks info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdamisele olema kompetentne info valiku, selle pakumise jms osas, mõistma virtuaalse raamatukogu võimalusi ja iseärasusi, vahendama klientide juurdepääsu uuele tehnoloogiale ja uutele infohankimisvõimalustele. Üha tähtsamaks saab raamatukoguhoidja roll õpetajana/nõustajana.

Ülikool, nagu mistahes grupp, omab mälu, oma liikmete vahel jaotatud ja liikmete enamiku poolt aktsepteeritud väärtushinnanguid ja arengueesmärke. Kuidas selle protsessi arengut muutuvates oludes toetada? Eesmärgiks peab olema efektiivse avaliku infovõrgu loomine, mis toetab kohaliku ühiskonna/majanduse arengut, kogub ja haldab unikaalset kohalikku oskusteavet, teeb selle globaalselt kättesaadavaks. Arvestades TTÜ Raamatukogu kui Eesti keske tehnikaraamatukogu missiooni, tuleb oluliselt suurendada inseneride ja teadlaste teenindamist, luua kliendisõbralik hajutatud juurdepääs nii globaalsele kui ka kohalikule teaduslik-tehnilisele infole jms.

Peamine sealjuures on: kas ja millisel määral me oleme valmis uusi võimalusi kasutama ja milline on TTÜ Raamatukogu roll nendes muutustes? Raamatukogu tulevik on kindlustatud, kui ta suudab olla efektiivne globaalse ja kohaliku info vahendaja, teha seda kvaliteetsemalt ja tarbijasõbralikumalt kui teised raamatukogud/infokeskused.

MUUTUV TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

Jüri Järs

Tallinna Tehnikaülikool

Tehnikaülikooli raamatukogu ajalugu on otseselt seotud tehnilise kõrghariduse ajalooga Eestis. 1918. aasta septembris algas õppetöö Eesti Tehnika Seltsi asutatud insenerikoolis, mis kandis Tehniliste Erikursuste nime. Aasta hiljem nimetati kool Tallinna Tehnikumiks. Tehniliste Erikursuste 1918/1919. õppeaasta eelarves olid ette nähtud raamatukogu kulud, kuid inventariraamatutest nähtub, et esimesed raamatud osteti siiski alles 1919. aastal. Algusaastail muretseti õppetööks peamiselt võõrkeelset kirjandust, sest eestikeelset õppekirjandust oli vähe. Kuni 1931. aastani asus raamatukogu Pikk tänav 20 hoones. Koos tehnikumiga koliti 1932. aastal Koplisse. 1937. aastal alustati rahvusvahelist raamatuvahetust ning lugejateenindust RVL teel. 1940. aastal sisaldasid fondid 20,5 tuhat köidet, telliti 112 nimetust ajakirju. Lugejate arv oli 491 ja laenutusi ligikaudu 3,5 tuhat aastas. Raamatukogus töötas 3 inimest.

Aastatel 1945-1988 kasvasid plahvatuslikult fondid, lugejate ja laenutuste arv. Töötajate arvu suurenemine võimaldas luua uusi osakondi ja sektoreid, täiustada lugejateenindust, kujundada välja uusi töösuundi. 1955. aastal koliti Lai tn. 5 hoonesse. Pärast kapitaalremonti, mis lõppes 1963. aastal, sai raamatukogu oma tegevuseks normaalsed tingimused ning jõudis kogude ja teeninduskorralduse poolest nõutava tasemeni. Tehnikaülikooli bibliograafia koostamisega tehti algust 1960. aastal. Alates 1961. aastast peetakse üliõpilastele regulaarselt bibliograafia-õppusi. Senisest rohkem tähelepanu pühendati infotööle ja teatmeteeneindusele, kujunesid välja teadustöö suunad. Rajati köitekoda ja alustati koopiade valmistamist. Moodustati Kohtla-Järve üldtehnilise teaduskonna ja majandusteaduskonna raamatukogud. 1971. aastal valmis raamatukogu Mustamäe hoone I järk, mis oli projekteeritud õpperaamatukoguks. Et II järk jäi ehitamata, tuli uude hoonesse paigutada teadusraamatukogu. Uue hoone avamine andis lugejatele raamatukogu kasutamiseks avaramad võimalused ning kasvas veelgi lugejate ja laenutuste arvu.

1992. aastal ühendati raamatukoguga Eesti Tehnikaraamatukogu raamatute, ajakirjade ja tootekataloogide kogud ning vastavad osakonnad. EV Valitsuse otsusega anti raamatukogule Eesti tehnikakeskraamatukogu staatus. Neid ülesandeid on raske täita, sest komplekteerimissummad vähenesid ja raamatukogu II järk on endiselt välja ehitamata. 1994. aastal tuli vabastada Lai tn. 5 hoone ning sealsed kogud ja osakonnad kolida kahes Mustamäe ühiselamus kohandatud ruumidesse. Vanema kirjanduse säilitamiseks renditakse pinda Eesti Hoiuraamatukogult.

Tehnikateabe üheks iseärasuseks on see, et ta uueneb ja ühtlasi ka vananeb palju kiiremini kui loodus-, täppis- või humanitaarteaduslik teave. Sellest lähtudes on tähtsal kohal vananenud ja liiges eksemplaarsuses kirjanduse kustutamine. Õppekirjanduse eksemplaarsuse vähenemist korvab osaliselt selle vahendamine ülikooli arvutivõrgu kaudu. Võimaluste piires on järjekindlalt laiendatud ligipääsu tähtsamatele tehnikaalastele ja rakendusteaduslikele andmebaasidele ning muudele elektroonilistele ressursidele. Edusammud arvutivõrgu ja infosüsteemi arendamisel ei kompenseeri korraliku hoone puudumist, mis on muutnud teenindus- ja töökorralduse väga keeruliseks. Praegu on raamatukogu fondides ligikaudu miljon teavikut, lugejaid on 16 tuhat, neist kolmandik ülikoolivälised. Raamatukogu külastab keskmiselt tuhat lugejat päevas, töötajaid on 81.

NETWORKED LEARNING MATERIALS – ISSUES AND CHALLENGES FOR AN ACADEMIC LIBRARY

Irma Pasanen-Tuomainen
Helsinki University of Technology Library

The new millennium will witness how the new information and communication technologies are rapidly changing the information environment as well the society. Expressions used today in visionary and futuristic writings may soon be reality. This change in the society in general is of course affecting the educational system, too. Thus the teaching and learning in higher education will also be adopting new concepts, new contents, new forms. The learning materials will become more and more diversified and virtual campuses are to become commonplace.

What is to become of the academic library in this new environment? The support provision for learning and research in higher education has been the core function of an academic library. This may keep provided that the libraries stay up-to-date in terms of the information environment but there will be new challenges as well. These challenges include e.g. the management of hybrid collections, campus-wide-license management and management of library systems and technical support. As flexible learning methods and networked learning materials will become more popular the new integrated learning environment calls for new kinds of collaboration models and co-operation networks.

The paper will examine these questions from a Finnish perspective. There has been several initiatives and projects addressing the issues related to the virtual university and networked learning materials. From the library's point of view there will be further questions in regard to personnel, equipment and resources. In libraries there will be a need to acquire new skills in fields such as copyright and license management, technical know-how and electronic publishing. A library learning space includes besides a skilled staff also the necessary hardware and software required by the diversified (networked, multimedia, hybrid, distance) learning materials.

TTÜ RAAMATUKOGU INFOTEHNOLOOGIA: EILE, TÄNA, HOMME

Jüri Järs, Mihkel Ütt

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Tehnikaülikooli raamatukogus alustati andmete sisestamist põhifondi raamatute, nende kasutamise ja kasutajate kohta 1977. aastal. Andmetöötluseks kasutati ülikooli arvutuskeskuse suurarvuteid. 1985. aastal moodustati automatiseerimisgrupp, mille põhiülesandeks oli raamatukogu infosüsteemi projekteerimine. Viidi läbi lähteuuring, kavandati andmebaasid ja nende ligikaudsed mahud. Otsustati, et süsteem hakkab baseeruma personaalarvutite kohtvõrgul. Töötati välja tarkvara väärtustamise ja valiku kriteeriumid.

1987. aastal korraldati raamatukogutöötajaile esimesed arvutikursused. Samal aastal algas ülikooli teadusosakonna personaalarvuti kasutamine 1-2 korda nädalas, mille tulemusena valmis andmebaas raamatukogu välisajakirjade kohta (dBASE III Plus). Edaspidi pühendati põhitähelepanu sobiva raamatukogutarkvara väljaselgitamisele ja hankimisele. Aastate jooksul on katsetatud ligi 20 tarkvaratoodet, millest on sõelale jäänud kolm. Micro-CDS/ISIS't kasutatakse alates 1990. aastast tänaseni; TINLIB jäi 1993. aastal raha puudumisel ostmata; INNOPACi andmebaasi sisestati esimesed kirjed k.a. veebruaris.

Süsteemaatiline andmebaaside genereerimine sai alguse 1991. aastal. Esimesed CD-ROM andmebaasid saadi 1992. aastal, nende järjekindel komplekteerimine algas 1994. aastal. Lugejaile pakutakse teenuseid (Interneti, CD-ROM ja raamatukogu andmebaaside kasutamine) alates 1994. aastast. Raamatukogu peahoones rajati kohtvõrk 1995. aastal, järgmisel aastal ühendati raamatukogu kolm Mustamäe hoonet kiudoptilise kaabliga. 1996. aastal loodi raamatukogu veebilehekülj, mida on pidevalt edasi arendatud, 1997. aastal sai teoks CD-ROMide võrgukasutus.

Viimastel aastatel on tähelepanu pööratud võrgu läbilaskevõime suurendamisele, masinapargi uuendamisele, ühtse ja stabiilse töökeskkonna loomisele, töötajate ja lugejate koolitamisele, veebipõhiste rakenduste väljatöötamisele, tarkvara litsentsipuhutuse tagamisele. Seoses INNOPACi kasutuselevõtuga tuli välja töötada hädavajalik andmevahetustehnoloogia.

IT arendusprojektide realiseerimist on alaliselt häirinud finantseerimiskeskused. Olemasoleva infrastruktuuri loomine on saanud teoks tänu Rootsi Kuningriigi, Eesti Teadusfondi, Avatud Eesti Fondi, Phare, Andrew W. Melloni Fondi ja Euroopa Liidu grantidele ning ELNET Konsortiumi kaudu riigieelarvest saadud sihtotstarbelistele toetustele.

Lähitulevikus tuleb kasutusele võtta INNOPACi komplekteerimis- ja laenusmoodulid, leida tööjõudu retrospektiivseks raamatu ja perioodika kirjete sisestamiseks ning lugejate andmebaasi loomiseks. Kavas on tegeleda ka digitaalraamatukogu projektiga (täistekstandmebaasid WWW kaudu) ja temaatilise metaandmebaasi (virtuaalraamatukogu) loomisega hajusressurside kohta.

IT arendamisel ja juurutamisel oleme püüelnud järgmist:

- ühtne ning lihtne platvorm liikuvale tavakasutajale
single log on, ühtne kasutajaplatvorm kogu raamatukogus lihtsustamaks koolitust ning igapäevatööd, kasutaja vaba tehnilistest probleemidest ja ühildamatuses, süsteem võimalikult mugav liikuvale kasutajale
- küllastatud heterogeenne serveri- ja teenusvõrk
ükski üksikvahend ei võimalda kõiki soovitavaid teenuseid; uute rakenduste ja teenuste väljatöötamiseks ja testimiseks on suuremad võimalused; samade rakenduste dubleerimine erinevates süsteemides plusside ja miinuste tuvastamiseks, terviku toimimine ühe lüli tõrke korral, süsteemide reaalne ristsuhtlus
- tsentraalne haldus ja tarkvarauuendused, kogukulude vähendamine
minimaalne ajakulu tööjaamade ja võrguseadmete halduseks, vähem kasutaja häirimist, suurem ühtsus tarkvaras, parem ülevaade olukorrast; rohkem aega arendustöödeks, halduskulud ei suurene arvutite arvu kasvuga, arvutivõrgu hajutatuse ei mõjuta oluliselt haldamist
- maksimaalne toimingute automatiseerimine
korduvate toimingute automatiseerimine: minimaalne ajakulu automatiseeritud toimingutele, ühtlane kvaliteet
- minimaalne info dubleerimine erinevates vormides
modulaarne tsentraalne sidusandmebaasisüsteem kõigi vajalike väljundite ja päringute tegemiseks, uute moodulite lisamise võimalusega: andmed ajakohased, muutuvad automaatselt kõikides seotud väljundites

Uuemad rakendatavad ja planeeritavad suunad ning vahendid:

- tsentraliseeritud ressursid tugevas võrgus
süsteemi toimimine sõltuv võrguühendusest, töödeldavat infot hoitakse serveris, võimaluse korral sooritatakse seal ka töötlemist; lihtsustub pääsuoiguste haldamine, juurdepääs suvalisest punktist, varundamine ja andmete säilimine sõltumata töökoha-arvuti tõrgetest
- 'õhukeste klientide' ja kioskitehnoloogia kasutuselevõtt (thin client tehnoloogia)
laiendatud võimalustega praktiliselt hooldusevabade kasutajaterminalide kasutuselevõtt erinevate toimingute tarbeks, suund on lähendada kogukulud soetuskuludele

Takistused:

- napid rahalised vahendid IT-le
mõneti hoiavad ennatlikest otsustest ja neist tulenevatest probleemidest; võivad olla rahuldavad IT-vahendite soetamiseks, samas edasise käitlemise jaoks vahendid puuduvad
- kõrge IT-alase kvalifikatsiooniga tööjõu puudus
suur töökoormus ning kasvav kohustuste hulk olemasoleval IT-personalil; vähe aega täiendõppeks, arendustöödeks ning kasutajakoolituseks
- kasutajate pidevõppe võimalus piiratud
uute rakenduste või versioonide kasutuselevõttuga tuleb tagada vajalik ümberõpe, puudub koht selle teostamiseks, samuti on piiratud koolitajate ressursid
- võimalik igapäevase töö häirimine uuendustega
täisautomatiseeritud raamatukogutöös on sidussüsteemi käideldavus (availability) üks olulisemaid faktoreid – teenuste ja rakenduste kättesaadavus ning kvaliteet on töö aluseks; hooldustoiminguid tuleb planeerida töövälisele väheaktiivsele ajale ja/või võtta kasutusele klustersüsteemid
- ebaergonoomiline töökeskkond, ruumipuudus ning ebaotstarbekas hoonete planeering
piiratud lauapind, töötajal ei ole mugav ega ergonoomiline arvutit kasutada, see omakorda kiirendab väsimist ja soodustab ebamugavustunde tekkimist seoses arvutite kasutamisega; hooldustööde tegemise seisukohalt esinevad mitmed probleemid näiteks arvutite ümberpaigutamisel

UUED MEEDIAD INFOTEENINDUSES

Taimi Nurmiste

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Muutused infrastruktuuris

Infoühiskonda suunduv raamatukogu on minetamas oma klassikalist nägu. Üha enam informatsiooni maailmas toodetakse ja jõuab tarbijani digitaalsel kujul. Infootsing ja lugemine raamatukogus klassikalises tähenduses erinevad oluliselt otsimisest ja lugemisest elektroonilistest infoallikatest. Muutused infoinfrastruktuuris on tinginud raamatukogus täiesti uute, elektrooniliste infoteenuste kasutuselevõtu.

Uute meediate tee meie raamatukokku

Esimese tutvuse personaalarvutiga tegime 1987. aastal TPI arvutuskeskuse kursustel. 1992. aastal saime IATULi seminarilt kingituseks kolm CD-ROMi. Arvuteid, millega neid lugeda, veel ei olnud. 1994. aastal anti infoosakonna valdusse üks kolmest Rootsi abi korras saabunud arvutist ja osakonna ainespetsialistid hakkasid intensiivselt CD-ROM-andmebaasidega (selleks ajaks 7 nimetust) tutvuma ja õppejõudude infopäringutele vastuseid otsima.

Kui 1995. aastal jõudis kaks CD-ROMi lugeriga arvutit ka lugejate teeninduspiirkonda, algas üliõpilaste tormijooks arvutikasutusaja eelregistreerimiseks, tutvumaks elektrooniliste teatmeteostega (*Microsoft Encarta Encyclopedia* jt). Bibliograafiaandmebaasidest sai lugejate lemmikuks *Compendex Plus*. 1997. aastal paranesid raamatukogu infotehnoloogilised võimalused veelgi – infoteenindusse lisandus esimene internetiühendusega arvuti, üliõpilaste huvi kandus CD-ROMidelt otsekohe üle võrguavarustele.

Täna on infoteeninduses neli arvutit, mis võimaldavad otsingut ca 150 andmebaasist. Online-ühendus on kirjastuste *Springer*, *IOP*, *Wiley* jt elektrooniliste teadusajakirjadega ning *Bell & Howelli* online-andmebaasiga *Applied Science & Technology Plus on ProQuest Direct*. Avatud on juurdepääs ELNET Konsortsiumi Tallinna raamatukogude avalikule kataloogile. Kevadel täitus ärksamate õppejõudude ammune unistus – kasutada bibliograafiaandmebaase oma töökohal. Raamatukogu serverilt on ülikoolis kättesaadavad momendil seitse referaatandmebaasi (*CA*, *CC*, *Compendex*, *Inspec* jt).

Uued meediad ja lugeja

Et saada ettekujutust sellest, kuidas suhtutakse uutesse, elektroonilistesse infoallikatesse ja kas omatakse piisavalt oskusi elektroonilise info leidmiseks, oleme alates 1996. aastast korraldanud kolm lugejaküsitlust. Järeldus on olnud alati üks – selleks, et raamatukogu elektroonilisi infoteenuseid maksimaalselt kasutataks, on vaja pöörata suuremat rõhku nii raamatukogutöötajate enesetäiendamisele kui infotarbijate jätkukoolitusele.

ELEKTROONILISE RAAMATUKOGU VÄLJAARENDAMISEST TARTU ÜLIKOOLIS

Marika Meltsas
Tartu Ülikooli Raamatukogu

Aasta 1999 on olnud märkimisväärne TÜ Raamatukogu elus. Alates selle aasta algusest ei täiene enam vana kaartkataloog, kõik uued trükised leiavad kajastust elektronkataloogis, mis omakorda juhatab lugeja talle peaaegu märkamatu teistesse Eesti raamatukogudesse.

Sama kiiresti kui innustunud infootsija elektronkataloogi võimalustest vaimustuda jõuab, võib teda tõenäoliselt ka pettumus tabada ning selles ei ole mitte süüdi uus elektronkataloog. See, et meie teadusraamatukogud ei sisalda kaugeltki kõiki teadlaskonnale vajalikke trükiseid, on ilmselge. Mõnevõrra leevendavad sellist situatsiooni vahendusinformatsiooni väljaanded, mis viimastel aastatel on Tartu Ülikooli Raamatukogus komplekteeritud valdavalt digitaalses formaadis ning lubavad siiski anda operatiivse ülevaate teadusmaailmas toimuvast. Kallid andmebaasid Current Contents, Biological Abstracts, Historical Abstracts, PsycLit, Helecon jt on ostetud kohtkasutuse versioonis, sest võrguversioonide muretsemine on olnud ülejõukäiv. Samas võib sellise infoteenuse pakkumist pidada elitaarseks, sest kasutajaskonna moodustavad põhiliselt magistri- või doktoritöö tegijad.

Alates käesolevast aastast oleme asunud oma lugejaskonnale uut teenust pakkuma. Oleme hakanud komplekteerima elektroonilist raamatukogu, ostes juurdepääsu informatsioonile. Andmebaasid **EBSCO Academic Search Elite**, **EBSCO Business Source Premiere**, **E-Math**, **PROLA (Physical Review Online Archive)**, **Cambridge Scientific Abstracts Complete** (33 andmebaasi erinevatelt teadusaladelt) on kättesaadavad interneti vahendusel ning kogu ülikooli teadlaskond ja üliõpilased saavad andmebaase kasutada oma arvutiklassist või töölaua tagant lahkumata.

Lisaks võrgus kättesaadavusele on mõnel eeltoodud andmebaasil veel üks oluline eripära. Nimelt on sisuliselt tegemist otsisüsteemiga varustatud elektronajakirjade komplektidega. Paistab, et siit ei ole tagasiteed. Kasutajad on sellise nende jaoks eriti mugava võimalusega väga rahul ning nõuavad üha uute teabeallikate sarnast kättesaadavust. Tundub, et seinteta raamatukogu ajajärk on ka meile kätte jõudnud ning raamatukogu seisab ülesande ees, kuidas olemasolevate nappide vahenditega siiski oma lugejate ootusi täita.

Ettekandes tutvustatakse elektroonilise raamatukogu kujundamisel tekkinud probleeme ja erinevaid võimalusi elektroonilisele informatsioonile juurdepääsu tagamiseks, infoturul valitsevaid trende, litsentsimise põhimõtteid ja raamatukogude ühistegevuse võimalusi.

KAUGKOOLITUSPROJEKT DEDICATE INFOTÖÖTAJA KOOLITUSEKS

Gerda Koidla

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Informatsiooni hulk kasvab tohutu kiirusega. Seda levitatakse nii trükiste, CD-ROMide, sidusandmebaaside kui Interneti kaudu. Üliõpilastele, õppejõududele ja teistele infotarbijatele muutub infootsing järjest raskemaks. Üha suurema tähtsuse omandab infokirjaoskus. Seda terminit mõistetakse tavaliselt kui oskust leida, hinnata, korraldada ja kasutada informatsiooni. Infokirjaoskus tähendab vastavate teadmiste ja infosüsteemide kasutamise strateegia pidevat täiendamist. See on kompetentsus, mida tuleb arendada läbi kogu elu.

Ülikooliraamatukogud peavad infokirjaoskuse õpetamisel võtma endale liidripositsiooni, sest kõrgkooliraamatukogude roll on muutunud. Tähelepanu keskmesse on seatud mitte niivõrd kogud kui kasutajad ja õpikeskkond. Raamatukogu on muutumas kasutajale orienteeritud õpi- ja teeninduskeskuseks. Raamatukogutöötajad peavad olema professionaalse tausta ja teadmistega spetsialistid, kes oskavad hinnata, analüüsida ja pakkuda informatsiooni. Infoallikate ja nende juurdepääsu teede ja vormide pidevalt suurenev valik nõuab meilt protsessiga kaasaaminekut. Head võimalust selliseks enesearendamiseks pakub võrgukursuste mudel, mis arendati välja projektiga DEDICATE (Distance Education Information Courses with Access Through Networks).

Projekti rahastas Euroopa Liit oma neljanda raamprogrammi “Telemaatika raamatukogudes” ühe osana. Projekt kestis poolteist aastat. Selles osales kaheksast riigist üheksa tehnikaülikooli raamatukogu, nende seas ka TTÜR.

Projekti lõppeesmärgiks oli välja arendada efektiivne võrgupõhine infokirjaoskuse kaugkoolituskursus infotarbijale ning katsetada seda viies Kesk- ja Ida-Euroopa tehnikaülikoolis. Ühe osa projektist moodustas kuus kuud kestnud kaugkoolituskursus “Infokirjaoskuse koolitus” (oktoober 1998 – aprill 1999), mis oli mõeldud esmajoones infotarbija koolitajaks koolitamiseks, andes osalevale raamatukogutöötajale võimaluse täiustada oma infokirjaoskust ja ülesande töötada omandatu baasil välja kursuse programm mingile kasutajarühmale oma ülikoolis. Kursuslastel oli võimalik kasutada selliseid veebipõhiseid ressursse nagu Into Info programmid, e-post ja arvamuste vahetamise elektrooniline süsteem FOCUS (Focus Conferencing System).

Kursus koosnes viiest järjestikulisest osast, millele oli avatud ligipääs DEDICATE'i veebileheküljelt:

1. Internet õpikeskkonnana
2. Infootsing õppija valitud teemal
3. Võimaluste väljaselgitamine infokirjaoskuse kursuse läbiviimiseks oma ülikoolis ja kursuse kavandamine
4. Infokirjaoskuse kursuse väljatöötamine kindlale kasutajagrupile oma ülikoolis
5. Kursuse ja omandatud teadmiste hindamine osavõtjate poolt.

Iga osa lõppes aruande ja spetsiifilise eksamiülesande lahendamisega nii individuaal- kui rühmatööna. Kursuslased said kogemusi ja ideid vahetada nii teiste õppijate kui juhendajatega süsteemi FOCUS kaudu.

DEDICATE'i koolitusmudeli põhitunnus ongi õppimine väikestes gruppides juhendajate ja juhtide aktiivsel toel. Kuna kõik kursuse materjalid pole veebis kättesaadavad, saadetakse õppijaile materjale ka posti teel.

Meie raamatukogust läbisid kirjeldatud kursuse infoosakonna ainespetsialistid ning töötasid välja infokirjaoskuse kursuse "Erialainfo otsing" meie ülikooli informaatika, arvuti- ja süsteemitehnika õppesuuna magistrantidele, mis on võetud ülikooli õppekavva uue õppeainena (selle eest saavad kursuslased ainepunkte). Õpetamisega alustatakse 2000. aasta kevadsemestril. Kursuse käigus on võimalik kasutada projekti DEDICATE Into Info online koolitusprogramme elektroonikas ja elektrotehnikas.

TTÜ Raamatukogu tutvustas seda väljatöötatud kursust 13.–14. septembrini käesoleval aastal Poolas, Torunis korraldatud projekti lõpuseminaril, kuhu kogunesid kõik DEDICATE'i kursusest osavõtjad Eestist, Lätist, Leedust, Poolast ja Ungarist, samuti juhendajad Rootsist, Soomest ja Suurbritanniast.

Meie kursusega jäädi rahule, eriti seetõttu, et Eestis toetab tehnikaülikool seda ainepunktidega. Teiste riikide kursuslased taolist toetust oma ülikoolist ei saa.

Projekt DEDICATE ja tema kaugkoolituskursus "Infokirjaoskuse koolitus" andis osavõtjatele teadmisi ja oskusi teadusinformatsiooni otsimiseks, selle kvaliteedi ja relevantsuse hindamiseks ning tulemuste esitamiseks arvuti abil. Osavõtjad said otsese kogemuse Internetil põhineva õppekava mudeli kasutamisest ja oskuse infokirjaoskuse õpetamiseks nii tehnikaülikooli üliõpilastele kui õppejõududele-teadlastele.

TTÜ RAAMATUKOGU LUGEJATE HINNANGUIS (KÜSITLUSE PÕHJAL)

Viivi Kuuspere, Aiki Tibar
Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Lugejateeninduse arendamiseks on raamatukogul vaja teada, kes on tema kasutajad, missugused on nende vajadused ja kuivõrd rahul on nad pakutavate teenustega.

Teada saamaks lugejate hinnangut raamatukogule tänases situatsioonis viidi 15.–19. märtsini kõigis teeninduspunktides läbi küsitlus. Viie päeva jooksul jagati lugejaile 815 küsitluslehte. Vastanute protsent oli 84,8. Vastanutest omakorda 85,3% moodustasid üliõpilased. Õppejõudude, teadurite, magistrantide ja doktorantide osakaal oli 5,4%, teisi TTÜ töötajaid oli 1,3% ja ülikooliväliseid lugejaid 8,0%.

Küsitlusega selgitati välja

- millega lugejad raamatukogus tegelesid ja kas nad jäid oma tegevuse tulemustega rahule;
- kas raamatukogu kasutamine oli keeruline või lihtne;
- üldine rahulolu vastava päeva raamatukogukülastusega.

Tegevustest oli esikohal avakogu raamatute, ajakirjade ja ajalehtede kasutamine (19,0%), järgmisel kohal teatud raamatu/ajakirja otsimine (14,4%), laenamine (11,3%), teema kohta kirjanduse otsimine (10,7%) ja õppimine (10,7%). Alla 10% tegevustest moodustasid: kirjanduse tagastamine, koopiaste tellimine, uudiskirjandusega tutvumine, konsulteerimine raamatukoguhoidjaga, arvuti kasutamine ja muud tegevused.

Tegevuse tulemusi oli võimalik hinnata 5 palli süsteemis. Keskmiseks hindeks kujunes 4,0.

Lugejat häirib perioodika ja raamatute vähene eksemplaarsus, lühikesed laenutähtajad, töökohtade nappus ja kärarikkad naabrid lugemissaalis, arvutite ja kopeerimismasinade vähesus jne.

Küsisime, kas raamatukogu kasutamine oli keeruline või lihtne ja palusime hinnata 5 palli süsteemis. 58,7% vastanuist pidas kasutamist väga lihtsaks. Keskmiseks hindeks kujunes 4,4. Lihtne oli raamatukogu kasutada nendel, kes väitsid end olevat alalised külastajad või osalenud lugejakoolituses. Ka olenes kasutamise lihtsus või keerulisus vastaval päeval sooritatud toimingutest.

Üldist rahulolu vastava päeva raamatukogukülastusega hinnati samuti 5 palli süsteemis. Vastanute keskmine hinne oli 4,2. Vastanuist 79,7% pani hindeks 4 ja 5. Üldse ei jäänud rahule 4,2% külastajaist, 13,7% hindas tulemust rahuldavaks ja 2,4% küsitletuist jättis hinnangu andmata.

Lugeja rahulolu/rahulolematuse oleneb nii raamatukogu poolt loodud tingimustest kui ka lugejast endast, tema oskustest ja aktiivsusest.

Külastajad suhtusid küsitlusse positiivselt. Vastajail oli võimalus hinnanguid andes küsitluslehel neid ka vabas vormis põhjendada ja teha omapoolseid ettepanekuid. Seda võimalust kasutati üsna ohtralt. Näiteks töötajaist arvati, et nad on enamasti vastutulelikud, abivalmid ja kompetentsed.

TÖÖSTUSSPETSIALISTIDE INFOKÄITUMINE

Aiki Tibar

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Raamatukogus on käsil uuring tööstusspetsialistide infokäitumise väljaselgitamiseks. Uuringus on vaatluse all 1998. aasta Eesti edukate ettevõtete konkursi Tööstuse TOP 50 laureaadid, kelle seast valiti välja 25 ettevõtet Tallinnas ja Harjumaal.

Spetsialistide infokäitumise väljaselgitamiseks kasutatakse intervjuerimist etteantud küsimustikuga. Senini on intervjueritud 22 spetsialisti 13 ettevõttest. Intervjuerimised jätkuvad.

Intervjueritute hulgas on ameti poolest esindatud järgmised spetsialistid: peadirektor, marketingi- ja ekspordidirektor, tootmisdirektor, toote(arendus)juht, kvaliteedijuht, insenerikeskuse direktori asetäitja, infojuht (IT), ostujuht, keemik jt. Nad töötavad ettevõtetes, mis kuuluvad oma tegevusala järgi järgmistesse tööstusharudesse: energeetikatööstus, toiduainetööstus, keemiatööstus, elektrotehnika- ja elektroonikatööstus, transpordivahendite tootmine ja mööblitööstus.

Infovajaduse väljaselgitamisel kasutatakse kriitiliste edukustegurite kontseptsiooni. Küsitluse põhjal võib öelda, et näiteks toiduainetööstuses on kvaliteedijuhi kriitilised edukustegurid stabiilse kvaliteedi ja toote ohutuse tagamine. Samas on iga ettevõtte tootearendusjuhi üheks kriitiliseks edukusteguriks turusituatsiooni tundmine.

Küsitletud spetsialistid kasutavad informatsiooni hankimiseks nii formaalseid kui ka mitteformaalseid infokanaleid: ministeeriumid, erialaliidud, teadusasutused, raamatukogud, näitused, messid, seminarid, kursused, välispartnerid, tarnijad, kolleegid/tuttavad, Internet jne.

Mõned infoprobleemid, mida spetsialistid nimetasid: statistikaalne info liigub aeglaselt; põhiturgude seadusandluse muutusi on raske jälgida; info kasutamist takistab vähene keelteoskus; infot on vaja kiiresti, ent selle hankimine võtab vahel aega; mõnikord on infot, vastupidi, ülikülluses, kuid ajanappus ei võimalda seda läbi töötada; info kasutegur avaldub hiljem.

Intervjuerimised viidi läbi ettevõtetes (12) ja raamatukogus (10). Uuringus osalenud spetsialistidele tutvustati ka TTÜRI infoteenuseid ja erialainfo allikaid. Infoosakonna ainespetsialistid tutvustasid TTÜRI küllastanud spetsialistidele erialainfo otsingut andmebaasidest.

AKADEEMILISTE RAAMATUKOGUDE ARENGUSUUNDADEST EUROOPAS JA EESTIS

Anu Nuut
Eesti Rahvusraamatukogu

Muutustega ühiskonna majandusel, poliitikas ja infotehnoloogias kaasneb vajadus muudatusteks ülikoolide õppeprotsessis ning ülikooliraamatukogude tegevuses. Tänu elektroonilisele keskkonnale on infovahetusprotsessi lisandunud uusi võimalusi ja teisenenud infotarbija vajadused ning nõudlus. Moodustades ühe osa kõrgharidussüsteemist, peavad kõrgkooliraamatukogud pöörama erilist tähelepanu muutustele haridussüsteemis ja integreerumisele õppeprotsessi ning ülikooli teadustegevusse, samas aga täitma ka avaliku raamatukogu ülesandeid.

Ülikooliraamatukogu peab tunnetama oma rolli ühiskonnas ja kavandama muutused vastavalt muutuva keskkonna vajadustele:

- avaramate võimaluste pakkumine informatsiooni kättesaamiseks
- uue informatsiooni kiire hankimine ja komplekteerimispoliitika väljatöötamine
- informatsiooni kompleksne paigutamine, analüüsimine ja sidekanalite pakkumine
- infotehnoloogia uuendamine ja integreeritud raamatukogusüsteemi rakendamine raamatukogutöös
- raamatukoguhoidjate täienduskoolitus
- infotarbija koolitus
- finantside otstarbekas kasutamine ja paigutamine.

Raamatukogu kui osa ülikooli orgaanilisest struktuurist läheb paratamatult kaasa ülikooli kui terviku struktuurimuudatuste ja juhtimispõhimõtetega ning kavandab tegevuse eesmärged ja prioriteetseid arengusuundi vastavalt ülikooli kui terviku arengukavadele. Samas on tal täita juhtiv roll teadusraamatukogude süsteemis ja raamatukogunduses – olla valmis koostööks teiste raamatukogude ning raamatukogunduslike institutsioonidega riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, lülituda rahvusvahelistesse arendusprogrammidesse ja projektidesse.

Muutused kõrgharidussüsteemis eeldavad muutusi kõrgharidussüsteemi raamatukogude tegevuses ja raamatukogud ise avaldavad omakorda sügavat mõju hariduse edendamisele.

Väga oluline on raamatukoguhoidja rolli teisenemine muutuste ajastul ja tema kvalifikatsioon, et olla valmis

- kasutaja koolituseks
- teadmiste juhtimiseks
- infovõrgu ja infovarade kättesaadavuse korraldamiseks
- õppekavade kujundamiseks
- infopoliitika edendamiseks.

Eestis teenindab kõrgharidussüsteemi 19 raamatukogu, mille kogude infovarad moodustavad üsna suure osa Eesti raamatukogudes leiduvast.

Eesti haridussüsteem ei piirdu riikliku baas- ja kraadihariduse omandamisvõimaluste pakumise, riiklike kõrgkoolide kõrvale on tekkinud rida erakõrgkooli.

Akadeemiliste ülikooliraamatukogude hulka oleme seni arvanud riiklikku teaduslike keskraamatukogude süsteemi kuuluvaid raamatukogusid ja neid on kuus:

- Tartu Ülikooli Raamatukogu
- Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu
- Tallinna Pedagoogikaülikooli Raamatukogu
- Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogu
- Eesti Kunstiakadeemia Raamatukogu
- Eesti Muusikaakadeemia Raamatukogu.

Heites pilgu 1998. aasta statistikale, võib öelda, et 90% kõrgharidussüsteemis õppivatest üliõpilastest kasutab kõrgkooliraamatukogusid. Keskmiselt 18% kõrgkooliraamatukogusid kasutavast lugejaskonnast kasutab muude kõrgkoolide raamatukogusid, seega jääb akadeemiliste kõrgkooliraamatukogude kanda 82%. Suhteliselt kõrge on kojulaenutuste arv, moodustades keskmiselt 49% laenutuste koguarvust.

Teiseenes infoühiskonnas on muutunud raamatukogu kasutaja infovajadused ja raamatukoguhoidja roll, eeldades raamatukoguhoidjalt väga kõrget kvalifikatsiooni. Tänapäevaks võib öelda, et riiklike ülikooliraamatukogude personalist 70% on kõrgharidusega raamatukoguhoidjad ja neist 37% omab erialast raamatukogunduslikku kõrgharidust. Täiesti mõistetav on asjaolu, et akadeemilistes raamatukogudes töötab üsna arvukalt teisel erialal kõrgharidust omavaid inimesi, sest eri ülikoolid valmistavad ette eri elualade spetsialiste ja eeldavad raamatukoguhoidjalt aine väga head sisulist tundmist.

Ülikooliraamatukogude rahastamine on viimastel aastatel olnud probleemiks ja tendentsid on pigem alafinantseerimise suunas kui vastupidi. Akadeemilisi raamatukogusid rahastab põhiliselt riik, vaid 5,7% tuludest laekub muudest allikatest. Seevastu muud kõrgkooliraamatukogud saavad raha 54,7% riiklikest tuludest, 0,2% omavalitsustelt ja 45,1% muudest allikatest. Mõnevõrra erinev pilt ilmneb ka kulude jaotumisel, kui võrrelda kuut akadeemilist ülikooliraamatukogu muude kõrgkooliraamatukogudega.

MUUTUSTEST EESTI AKADEEMILISE RAAMATUKOGU TEGEVUSSUUNDADES JA LUGEJAKOOSSEISUS

Anne Veinberg

Eesti Akadeemiline Raamatukogu

Viiskümmend aastat tegutses Eesti Akadeemiline Raamatukogu (EAR) Eesti Teaduste Akadeemia (TA) raamatukoguna. Nende aastate jooksul said peale TA töötajate EARi kogusid kasutada ka paljud akadeemiavälised lugejad, kuid mitte kõik soovijad. Kaheksakümnedatel aastatel moodustasid TA töötajad ligikaudu 1/3 raamatukogu lugejaskonnast. 1995. aastaks, kui jõustus teaduskorraldusseadus, mis muutis TA personaalakadeemiaks ja lõpetas tema eksistentsi teadusasutuste süsteemina, oli TA töötajaid veel 10% lugejatest. Järgnenud aastatel ei ole olnud põhjust TAs töötavate lugejate kohta arvestust pidada. Kümme aastat on EARi kogusid saanud kasutada kõik inimesed, olenemata haridusest, töökohast, vanusest. Iga aastaga on tõusnud üliõpilaste ja kõrgharidusega spetsialistide osakaal lugejate hulgas, tagasihoidlikumaks on jäänud teadlaste ja õppejõudude protsent.

Nõukogude võimu perioodil mõjutasid EARi kogude kujunemist mitmed tegurid. Olulisemad neist:

- TA teadusasutuste võrk, kuhu kuulusid nii loodus-, humanitaar- kui sotsiaalteadustega tegelevad uurimisasutused;
- valuuta, mida eraldas NSV Liidu Teaduste Akadeemia väliskirjanduse hankimiseks. Eelisolukorras olid loodus- ja täppisteadused, mida poliitika vähem mõjutas.

Seoses muudatustega Eesti teaduskorralduses on EAR leidnud uued suunad ja eesmärgid oma tegevuses.

Kuigi endised TA instituudid on oma alluvussuhteid muutnud ja koosseise tunduvalt vähenanud, on teadlaskond Eestis olemas ja vajab EARis leiduvat teaduskirjandust. Aastatega kujunenud universaalse sisuga teaduskirjanduse kogu täiendades ja edasi arendades on EARil olnud võimalik 1996. aastal vastu võetud uue põhimääruse kohaselt täita universaalse üldkasutatava teadusraamatukogu, loodusteaduste keskraamatukogu, rahvusraamatukogu ja TA raamatukogu ülesandeid. Põhitähelepanu pööratakse teadlaste ja õppejõudude infovajaduste rahuldamisele, akadeemilise hariduse toetamisele ja erinevate valdkondade spetsialistide täiendõppele kaasaaitamisele.

TEADUSLIKE KESKRAAMATUKOGUDE TEAVIKUTE KOMPLEKTEERIMISE FINANTSEERIMISPRINTSIIBID

Konrad Kikas

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Teadusraamatukogude kogude terviklikuks arendamiseks on paljudes riikides seadusandlike aktidega sätestatud teaduslike keskraamatukogude (ressursiraamatukogude) süsteem, mis peab tagama kõigi ainevaldkondade infovajaduse rahuldamise. Ka Eestis on selline süsteem rakendunud. Eesti majanduse, kultuuri, teaduse ja hariduse infoga varustatuse tagamiseks sätestas Kultuuri- ja Haridusministeerium oma määrustega 1994. ja 1995. aastal teaduslikud keskraamatukogud ja nende ülesanded. Teaduslike keskraamatukogude ülesanded on põhijoontes paigas ja vajavad vaid täpsustamist. Ülesannete täitmist takistab raamatukogude eba- piisav finantseerimine.

Eestis ei ole teaduslike keskraamatukogude teavikute komplekteerimise finantseerimise alus- tega seni tegeldud. Ettekandja on püüdnud sellesse probleemi mõningat selgust luua ning 1998.–1999. aastail välja töötanud teavikute komplekteerimise finantseerimisprintsii- bid.

Mitmel pool (näiteks Holland, Suurbritannia, Rootsi, Soome, Taani) on teadusraamatukogude rahastamisel mindud üle raameelarvestusele, mis on sihitud tulemite kontrollile. Saksamaa liidumaade enamikus seevastu kasutatakse traditsioonilist eelarvestust, mis põhineb investee- ringul ja vahendite kasutuse kontrollil.

Tutvunud lähemalt Saksamaa ja Taani teadusraamatukogude komplekteerimise finantseeri- misprintsiiptidega, jõudis ettekandja seisukohale, et Eestis on käesoleval ajal otstarbekas jääda traditsioonilise eelarvestuse juurde. Alles seejärel, kui finantseerimisprintsii- bid kinnitatakse ja raamatukogusid nende ülesannetele vastavalt finantseeritakse, on kohane hakata arvestama raamatukogude tegevuse tulemuslikkust.

Eesti teaduslike keskraamatukogude teavikute komplekteerimise finantseerimisvajaduse kindlaksmääramisel lähtus ettekandja soovitustest Saksamaa ülikooliraamatukogude finant- seerimiseks, kus üks täiskomplekt vajalikke teavikuid kõigest teadusvaldkondadest (teadus-, rakendus- ja teatmekirjandus koos nende elektrooniliste ja mikrovormidega) maksis 1992. aastal 8 miljonit Saksa marka (so 64 miljonit Eesti krooni). See summa jaguneb teadusvald- kondade vahel järgmiselt: üldteosed – 2,5, loodusteadused 12,9, tehnikateadused 13,4, arsti- teadused 8,2, põllumajandusteadused 3,5, sotsiaalteadused 10,0 ja humanitaarteadused 13,8 miljonit krooni. Järgnenud aastate (1993 kuni 1999) hinnatõusu, mis on ca 35%, jätsime kõr- vale, sest Eestis on 1992. aasta tasemele jõudmisega raskusi.

Teavikute komplekteerimise finantseerimisprintsiiptide põhiseisukohad on järgmised.

1. Ülikooliteaduse info ja kirjandusega varustamiseks võetakse aluseks konkreetsetes ülikoo- lis eri teadusvaldkondades töötavate õppejõudude ja teadurite arv. Konkreetsele raamatu- kogule on arvestatud vastava teadusvaldkonna kirjanduse ostusummad proportsionaalselt oma õppeasutuse teadlaste osakaalule sama teadusvaldkonna teadlaste arvus kogu Eestis. Avalik-õiguslike ülikoolide teavikuostuks teadustöö vajadusteks kulub 24 miljonit krooni aastas.

2. Ülikoolivälise teaduse kirjandusvajaduse finantseerimine jaotatakse teaduslike keskraamatukogude vahel, arvestades väljaspool ülikoole töötavate teadlaste osakaalu Tallinnas ja Tartus. Ülikoolivälise teaduse jaoks on vaja teavikuid 7,72 miljoni krooni eest aastas.
3. Teaduslike keskraamatukogude poolt majanduse, kultuuri ja hariduse alal töötavatele spetsialistidele osutatavate teenuste finantseerimisel arvestatakse spetsialistide osakaalu Tallinnas, Tartus ja mujal Eestis. Spetsialistide infovajaduse rahuldamiseks kulub 7,74 miljonit krooni aastas.
4. Teaduslikele universaal- ja erialaraamatukogudele nähakse ette baasfinantseerimine teavikuostuks, kokku 23,8 miljonit krooni aastas, kõrvuti finantseerimisega, mis tuleneb nende ülesandeist ülikoolivälise teaduse teenindamisel ja spetsialistidele osutatavaist teenustest.
5. Üliõpilaste õppekirjandusega varustamiseks arvestatakse 240 krooni üliõpilase kohta aastas, mis teeb kuue avalik-õigusliku ülikooli kohta kokku 6 miljonit krooni.

Ülaltoodut silmas pidades tuleb Eesti teaduslike keskraamatukogude teavikuostu finantseerida 70 miljoni krooni ulatuses aastas. Paaril viimasel aastal on nimetatud raamatukogudele teavikuostuks riigieelarvest eraldatud ca 33 miljonit krooni aastas, mis on ettekandes toodud vajadusest vaid 47%. Niisiis on teaduslike keskraamatukogude lisafinantseerimine täiesti vältimatu. Kui see otsekohe ei õnnestu sel määral, nagu ettekandes esitatud, siis tuleks lähiajal raamatukogusid rahastada proportsionaalselt nende ülesannetele.

1997. AASTAL SAABUNUD VÕÕRKEELNE RAAMAT JA SELLE KASUTAMINE TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Meelis Ideon

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

1997. aastal sai TTÜ Raamatukogu esmakordselt osta suuremal arvul välisraamatuid. Ka annetusi tehti suhteliselt palju. Kokku saabus võõrkeelseid raamatuid 4601 nimetust 6674 eksemplarina. Neist 195 nimetust (679 eksemplari) oli kirjastatud Eestis.

Saabunud kogumi analüüsimiseks moodustati koondandmebaas (MS Accessis). Selle baasi lähteandmed saadi:

- 1995. – 1999. a. veebruarini raamatukogus peetud uudiskirjanduse FOXPRO andmebaasist (autor, pealkiri, ilmumisaasta, liik, inventarinumber);
- komplekteerimisosakonnas MS Accessis koostatud 1997. aasta välisraamatute tellimustabelitest (autor, pealkiri, tellitud eksemplaride arv, tellija struktuuriüksus ja nimi)
- 1997. aasta inventariraamatutest (hind, soetusviis, dubletsus)
- laenutusosakonna indikaatorist (raamatu asukoht)
- raamatutaskult/-kaardilt (kasutusandmed).

Kuna uudiskirjanduse andmebaas ja tellimistabelid olid erineva struktuuriga, töötati välja andmebaasi ühtlustatud struktuur, mis vastas analüüsi vajadustele ja võimaldas andmeväljades olevate väärtuste ja tunnuste alusel teha mitmesuguseid andmete omavahelisi seoseid arvestavaid filtreeringuid ja kokkuvõtteid.

Käesolevas analüüsis on peatähelepanu pööratud kahele aspektile:

1. kogumi koostis ja kasutamine soetusviisi järgi (ost, annetus, vahetus jms.);
2. kogumi koostis ja kasutamine asukoha järgi (teaduskonnaraamatukogud, teatmekogu, laenutusosakonna hoidla jt).

Mõlemal puhul on oluliseks peetud raamatu keelt, UDK liiki, hinda ja ilmumisaastat.

1997. aastal saabunud raamat jagunes soetusviisilt järgmiselt:

Soetusviis	Kogus	% kogusest	% maksu- musest	Kogumak- sumus (kr)	Keskmine hind (kr)	Minimaal- hind (kr)	Maksimaal- hind (kr)
Ostmine	4145	62,11	78,93	1 923 397,15	516,26	2,40	12 824,25
Annetus	1536	23,01	7,52	338 909,90	159,72	0,50	2128,00
Välisvahetus	883	13,23	4,33	102 599,00	116,19	3,00	5194,00
Sundeks.	75	1,12	0,24	5642,50	75,23	6,00	1180,00
Arhiivist	35	0,52	0,05	1249,60	35,70	2,00	130,00
Kokku	6674				355,38		

Andmebaasi sisestatud raamatute kasutamisandmed võeti 1999. aasta teise kvartali seisuga. Kasutamisandmed saadi laenutusosakonnas (hoidla, 2. laenutuspunkt ja filiaal) ning õpikute osakonnas (lugemissaal ja majandusteaduskonna raamatukogu). Need olid kohad, kus laenu-

tused märgitakse raamatutaskule või -kaardile. Teatmekogus, raamatukogunduse kabinetis, energieetikateaduskonna raamatukogus ja instituutides (deponeeritud raamatud) ei registreerita kohalkasutust. Mõningaid raamatuid ei õnnestunud üldse leida. Seega ei hõlma kasutamistatistika tervet vaadeldud kogumit.

Kasutamise analüüs soetusviisi järgi näitab, et eriti vähe kasutatakse vahetuse teel saadud raamatuid (12,3%). Sealhulgas raamatud vähetuntud keeltes (poola, rootsi, leedu) ei leia peaaegu üldse kasutamist. Vahetuse ja ka annetuste teel saadud raamatute puhul tuleb enne arvelevõtmist teha hoolikam valik.

Kasutamise analüüs asukoha järgi näitab, kõige aktiivsemalt kasutati majandusteaduskonna raamatukokku suunatud raamatuid (2,5 kasutuskorda raamatu kohta). Laenutusosakonna hoidlas on see näit ainult 0,55.

Kogumit UDK liigi põhjal vaadeldes nähtub, et 1997. aasta raamatute hulgas on kõige enam majandus- ja arvutialast kirjandust (liigid 33, 65 ja 681.3). Ka nende kasutamine on intensiivsem.

1997. aastal esitati ülikooli instituutidest tellimusi 1629-le raamatule. Raamatukogu edastas neist 1476, millest mitmesugustel põhjustel jäi täitmata 341 ehk 23,1%. Enimkasutatuiks osutusid infotehnika- ja majandusteaduskonna poolt tellitud raamatud (u. 76%). Kõige vähem kasutati keemiateaduskonna poolt tellitud raamatuid (48%).

Kokkuvõtteks:

Arvutustehnika võimaldab töödelda suuri andmehulki ja kasutada kogude eri aspekte iseloomustavate näitajate kombineerimist. Muidugi ei ole õige ühe aasta kasutustulemuste põhjal teha suuri üldistusi. Kui tänavu juurutama hakatud süsteemi INNOPAC on kogunenud küllaldaselt andmeid, on kogude analüüs kindlasti hõlpsam ja täpsem ning muutub igapäevaseks töövahendiks, mis aitab raamatuid paremini komplekteerida.

ÕPIKUTE OSAKONNA ARENG JA PROBLEEMID

Ene Uustal
TTÜ Raamatukogu

Ülevaade õpikute osakonna tööst sõnas ja arvudes

Õpikute osakonna koosseisu kuuluvad õppekirjanduse peakogu asukohaga Akadeemia tee 5 ning majandusteaduskonna ja energeetikateaduskonna raamatukogud vastavate teaduskondade juures. Osakonna kogudes on ca 160 000 eksemplari õppekirjandust. Teaduskonnaraamatukogude õppekirjanduse kogusid täiendatakse vastavalt nõudlusele. Kõik õppekirjanduse liikumised kolme kogu vahel kajastuvad õpikute teatmekartoteegis.

Õpikute osakonna lugemissaali käsikogus on üks eksemplar kõigist õpikute osakonna peakogusse ning majandusteaduskonna ja energeetikateaduskonna raamatukogudesse saabunud õpikutest. Üks või kaks eksemplari õppekirjanduse igast nimetusest on deponeeritud pearaamatukogu lugemissaali ava- ja käsikogusse. Selline süsteem teeb õppekirjanduse kättesaadavaks kõigis lugemissaalides.

1998. aastal teenindati 11 515 lugejat, kes külastasid õpikute osakonna kojulaenutuspunkte ja lugemissaale üle 123 000 korra.

Õppekirjanduse eksemplaarsus. Abinõud õppekirjanduse ringluse kiirendamiseks

Nõudlus õppekirjanduse järele kasvab aasta-aastalt, sest vastuvõtt on suurenenud ning ülikooliga on liitunud uued õppeasutused. Kuna õppekirjandust ei jätku kõigile vajajatele, siis on õppekirjanduse ringluse kiirendamiseks kehtestatud viivisega tagatud tagastamistähtjad.

Õpikuid laenatakse üheks semestriks, eriti nõutavaid, vähese eksemplaarsusega õpikuid aga üheks kuuks. Lugemissaalidest laenatakse ööseks, nädalavahetusteks ja pühadeks. Eriti napib eksemplare majanduserialade kirjanduse puhul, millele osutas ka lugejaküsitlus. Selle probleemi lahendamiseks on püütud järelkomplekteerida enamnõutavaid õpikuid. 1998.a. oli TTÜ õppejõudude poolt koostatud eestikeelsete õppematerjalide keskmine eksemplaarsus 25,9.

Lugejarahulolu küsitluse tulemused õpikute osakonnas

Jaotati 385 küsitluslehte, millest tagastati 337 ehk 84,5%. Ootuspäraselt oli õpikute osakonnas üliõpilastest lugejate osakaal suurem kui kogu raamatukogu külastajate hulgas, vastavalt 93,7% ja 85,3%.

Üliõpilaste hinnang oma tegevuse tulemuslikkusele õpikute osakonnas kujunes isegi pisut kõrgemaks kui hinnang oma tegevuse tulemuslikkusele kogu raamatukogus, vastavalt 4,1 ja 4,0, kuigi küsitlus toimus semestri keskel, kui enamus õppekirjandusest on välja laenutatud. Kõrgeim hinne, 4,52, anti raamatukoguhoidjalt nõu küsimise kohta. Madalaim hinne, 3,73, anti õpikute osakonnas tervikuna kirjanduse otsimisele teatud teemal, põhjuseks raamatute ja perioodika vähene eksemplaarsus.

Pärast küsitlust on raamatukogu püüdnud enamnõutavaid õpikuid järelkomplekteerida.

Valdav enamus, 84,6%, õpikute osakonnas küsitletuist hindas vastava päeva raamatukogu külastust heaks või väga heaks. 11,3% hindas külastuse rahuldavaks. Rahul ollakse siis, kui saab kiiresti ja ilma järjekorrata vajaliku raamatu, kui on kiire, abivalmis ja meeldiv teenindus. Rahulolematud ollakse siis, kui ei saadud vajalikku raamatut koju laenata, kui laenutus-

tähtaeg on lühike, kui töökeskkond ei vasta nõuetele. Küsitlus kinnitas tuntud tõde, et üliõpilane on rahul siis, kui saab õpiku koju laenata. Lugejad soovivad kiiremat üleminekut avalikule siduskataloogile, samuti võiks nende arvates raamatukogus kaasaegseid infotehnoloogiavahendeid rohkem olla. Lugejaküsitlus osutas kitsaskohtadele, mida nii raamatukogu kui ka ülikool tervikuna peaks arvestama

Kokkuvõtteks

Õpikute osakond areneb ja muutub koos raamatukoguga. Ees seisab vanema õppekirjanduse sisestamine ELNETi siduskataloogi.

JOOKSVAST KOLLEKTIIVIBIBLIOGRAAFIAST

Helje Riives

Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

TTÜ bibliograafiat oleme pidanud 40 aastat. Täna jätkame seda, kuid täiesti uued on töövahendid ja väljundid: pastapliiatsi ja kirjutusmasina asemel arvuti, kartoteekide asemel andmebaasid ja trükitud aastanimestikud.

Lühiülevaade 1999. aastail tehtust

Oma suurimat bibliograafiakartoteeki *TTÜ publikatsioonid* jätkame **andmebaasina PUBL** (tarkvara Micro-CDS/ISIS) 1995. aastast jooksvalt (aastad 1990–1994 tagantjärele). Andmebaasis on täna üle 15 000 kirje. Bibliograaf selgitab sisestatavad teavikud välja põhiliselt raamatukogu uudiskirjanduse läbivaatamise teel ja ülikooli teadusaruandluse vahendusel. Lisa toovad iga-aastased TTÜ publikatsioonide ülevaatenäitused. Andmebaasis kasutatakse nii eesti kui vene tähestikku. Omaaegne kava lasta (alg)kirjed sisestada instituutides ei saanud teoks esialgu ülikoolisisesel andmesidevõrgu piiratuse, jätkuvalt aga piisavalt lihtsa ja universaalse tarkvaralahenduse puudumise tõttu.

Alates 1994. aastast avaldame TTÜ aastaraamatutes PUBLi alusel **publikatsioonide aasta-(õppeaasta-)nimestikke**. Kahjuks ei luba aastaraamatu piiratud maht ja lühike ettevalmistusaeg kinni pidada kõigist bibliograafia põhimõtetest: kirjed on nummerdamata, TTÜ autorid esile toomata, välja jäävad ajaleheartiklid, puuduvad viited ja registrid.

Neid puudujääke korvavad raamatukogu kodulehekülg, kus on nimestike täistekstid heade otsi- ja kirjete kopeerimise võimalustega, ja andmebaas PUBL (põhjalikum kirje: ka reegliskohased vastutusandmed, kokkuvõtete pealkirjad, teavikuga seotud teised teavikud, ISBN/ISSN, TTÜ koodid jm; suurem kirjete valik, ka ajaleheartiklid; head otsivõimalused, sh kirjekogumite ja nimestike saamine, eelnevalt kavandatud kirje väljundvormi kasutamine). PUBL kasvab jooksva bibliograafiatöö käigus ja praeguses olukorras peame otstarbekaks jätkata seda kui kumuleerivat tervikandmebaasi.

Infotehnoloogia

Esimesel võimalusel, 1991. aastal, võtsime kasutusele arvuti, seejuures kohe vahetult arvutisese bibliografeerimiseks. Et kasutame mittestandardset eesti/vene kooditabelit, on raskusi kirjete ülekandmisega.

Teavikud

Raske on kätte saada välismaa trükiseid ja halli kirjandust. Ajalehtede läbivaatamiseks ei ole jõudu (koostöövõimalus?). Missugust arvuti väljatrükki või valguskoopiat pidada trükiseks ja missugust käsikirjaks ning kuidas tegutseda trükiseks arvamise puhul sündeksemplari kiire kättesaamise ja rahvusbibliograafia täielikkuse nimel?

Seos muu bibliograafiaga

Jooksva kollektiivbibliograafia tegemisel ei ole eriti abi olnud **jooksva rahvusbibliograafia** trükiväljaannetest nende hilinemise, aga ka sisu ja valikupõhimõtete muutmise tõttu. Ka ei saa panna **ELNETi kataloogile** kollektiivbibliograafia ülesandeid, kuna see eeldaks normaalset kirje kuvavormingut, võimalust mugavalt opereerida kirjetesse sisestatavate TTÜ liisaandmetega ja korrektse ülesehitusega nimestike saamist. Kuna oleme sunnitud jätkama

PUBLi, soovime kirjete ülekandmise võimalust PUBLi ja ELNETi kataloogi vahel. Kaalumisel on spetsiaalse veebipõhise lahenduse väljatöötamine.

Bibliograafiakirje

ISBD ja USMARCi kõrval vajame üksikasjalikumaid ja kirjete ühtsust tagavaid kohalikke kokkuleppeid. Kuidas suhtuda kirjetesse, mis pole tehtud *de visu*? Missugust hoiakut pooldavad tänased bibliograafid küsimuses reeglid/põhimõtted/ühtsus *versus* vabadus/juhuslikkus?